

Če nekoliko pretiravamo z metaforo – šola postaja supermarket vrednot. To pa je gotovo v skladu z Althusserjevo definicijo, po kateri bi bilo jasno, da se ideologija reproducira v šolskem aparatu; v poudarjeno demokratični družbi se torej reproducira ideologija takšne družbe kot družbe svobodne izbire. Seveda pa je pravkar povedano bolj optimistična projekcija kot dejansko stanje, saj je področje šolstva še naprej polje idejnega boja, s katerega se že zdaleč niso umaknile nazorsko ozkogrudnejše vzgojne »teorije«. Prav tako se šolski sistemi še niso povsem prilagodili zahtevam po optimalnem *outputu*, saj še vedno bolj ali manj ostajajo segregativne, kar pomeni, da na najvišje stopnje pripuščajo v nesorazmernih proporcih učence iz imetnejših socialnih okolij, kar pa vsekakor podpira mehanizem reprodukcije dominacije v nasprotju s proklamirano enakostjo vseh in vsakogar v demokraciji glede na možnosti participacije na bogastvu ali oblasti.

Naj bo kakorkoli že, v postindustrijski družbi je izobraževanje postalo ena od mednarodno prestižnih dejavnosti. Razvoj sistemov tako imenovane ga permanentnega¹⁰ izobraževanja ponazarja vse manjšo razvidnost meje med *produkcijo* in *reprodukcijo*. Šolski sistemi so vse bolj odprti in omogočajo doseganje kvalifikacij po različnih poteh. Nova tehnokracija ne insistira na kvotah določenih poklicev, ker pač planiranje različnih vej proizvodnje ne more računati na dolgoročno stabilnost, ampak na indeksih izobrazbe, čim višje »funkcionalne pismenosti«, na prilagodljivosti delovne sile, ki je mogoča s čim višjo povprečno ravni izobrazbe. Ta usmerjenost seveda spreminja vzorec kontrole nad družbo. Nekdanja vzgoja, ki je temeljila na indoktrinaciji z moralnimi normami vladajočega razreda, ki so vključevale patriotizem, različne ideološke naravnosti ter samodejno tudi religioznost, je bila funkcionalna kot »inženiring duš«. Kot taka je bila v obeh prevladujočih ideoloških sistemih (vsekakor pa v trših oblikah na nekdanjem socialističnem Vzhodu) ena od pomembnih opor sistemu socialne kontrole, ne glede na to, v kakšnih humanističnih formulah je prikazovala svojo dejavnost. Gotovo, da je vsebina te vzgoje bila tudi kultura v bolj ali manj instrumentaliziranih oblikah, toda tu govorimo o razlogih in motivih vzgoje v zadnji instanci. Še vedno nastajajoči sistem izobraževanja, katerega konture pa so vsaj v nekaterih razvitih deželah že kar dobro vidne, vendarle skriva svoje nevarnosti in, kot kaže, pomeni končno stopnjo v aplikaciji ideologije svobode. Ta stopnja se kaže, kot da bi šlo za realizirano svobodo individua, ki naj bi s temeljito inicialno izobraženostjo lahko v vsakem trenutku znova izbiral med »meniji« permanentnega izobraževanja.

¹⁰ Namesto izraza »permanentno izobraževanje« je nekako ob koncu tisočletja vse bolj v rabi pojem »vseživljenjsko učenje« (*lifelong learning*), ki so ga v svoje dokumente vključile take organizacije kot zlasti UNESCO, Svet Evrope in OECD.